

Hartz IV en sejr □ men for hvem?

Skrevet af: **Joachim Bischoff og Bernhard Müller** | Offentliggjort: 15. oktober 2012

Forhenværende forbundskansler Gerhard Schröder opfatter gennemførelsen af de Hartz IV-aftaler, han stod fadder til for ti år siden, som en sejr for Tyskland. "Der er to millioner færre arbejdsløse nu, end der var i 2005", udtalte Schröder for nylig til Bild-Zeitung. Men spørgsmålet er - en sejr for hvem?

I august 2002 fremlagde Hartz-kommissionen beretningen: "Moderne tjenesteydelser på arbejdsmarkedet. Forslag fra Kommissionen til nedbringelse af arbejdsløsheden og omstrukturering af arbejdsformidlingen." Forslagene gik bl.a. ud på at udvide omfanget af "marginalarbejde" voldsomt og at forringe de retlige og økonomiske forhold for arbejdsløse gennem skærpede rådighedskrav, udvidede sanktionsmuligheder og en sammenlægning af arbejdsløsheds- og socialhjælp til den såkaldte Hartz IV-ydelse. Og det blev den rød-grønne forbundsregerings tvivlsomme fornøjelse at omsætte denne "efterkrigstidens største socialreform" til praktisk politik

Implementeringen af Hartz IV-regimet blev en milepæl i bestræbelserne på at fleksibilisere arbejdsmarkedet og systematisere fattigdommen i landet. Sammenlægningen af arbejdsløsheds- og socialhjælpen udgjorde et massivt angreb på den traditionelle adskillelse mellem lønarbejde og social sikkerhed. Og indførelsen af faste takster på et lavere niveau end den tidligere arbejdsløshedshjælp udgjorde et massivt angreb på efterkrigstidens styrende princip om individuelle trangsvurderinger for sociale ydelser.

Herudover blev det en forudsætning for udbetaling af hjælp, at den personlige formue var brugt op, og ydelserne blev samtidig knyttet sammen med omfattende statslige kontrol- og sanktionsmuligheder. Der skulle sikres maksimalt pres på de arbejdssøgende.

Den sort-gule forbundsregering og også ledende socialdemokrater hylder Hartz IV og Agenda 2010 som nøglen til den hurtige genrejsning efter den økonomiske krise i 2009. For Gerhard Schröder, hovedaktøren i denne politiske operation, som Socialdemokratiet efterfølgende kom til at betale dyrt for, var gennemførelsen af Hartz IV en vigtig faktor i "moderniseringen af Tyskland". Den var ganske vist smertefuld til at begynde med, "men når vi i dag ser de gunstige resultater, har det helt sikkert været til fordel for vores land ..."

Hvad Gerhard Schröder fremstiller som "reform" af arbejdsmarkedet, havde - bortset fra den massive uddybning af den sociale kløft - også den omkostning, at Socialdemokratiets rolle som "den lille mands parti" blev undermineret. Der har frem til i dag i SPD været et klart flertal for, at (social-)staten på den ene side skal understøtte de stærkeste på arbejdsmarkedet gennem skattepolitikken, og på den anden side samtidig søge at begrænse omkostningerne til sociale ydelser. "Århundredets reform sigtede efter at inddrage arbejdsduelige socialhjælpsmodtagere i arbejdsmarkedspolitikken. Men faldet i arbejdsløsheden har i vidt omfang været kosmetisk, og grundet i udbredelsen af atypiske, prekære arbejdsforhold. Presset på lønmodtagerne for at påtage sig underbetalt og underkvalificeret arbejde, var i sandhed "succesrigt".

Arbejdsmarkedsreformerne har været mindre gunstige for de beskæftigede og socialhjælpsmodtagerne end de har for de bagvedliggende interesser. De havde et dobbelt formål: for det første "fleksibilisering" af arbejdsforholdene for - og nedsættelse af udgifterne til -

arbejdsløse, ikke mindst den voksende hær af langtidsarbejdsløse, som ikke længere har en chance for at få et lønarbejde, der kan sikre eksistensen. For det andet, en direkte ansporing til "prekær" beskæftigelse og dannelsen af en lavtlønnssektor, hvortil man kan udfiltrere de heldige langtidsledige, som gennem forskellige kvalificeringsmekanismer har gjort sig fortjent til et lønarbejde på laveste niveau.

Den store sektor med prekær beskæftigelse er blevet en "guldgrube" for erhvervslivet og de velhavende. Det statsligt understøttede løntrykkeri har gjort det muligt for de rige at tilegne sig en større del af samfundskagen, og sidst men ikke mindst forklarer "Århundredets reform" den dominerende rolle, Tyskland har fået i den europæiske krise.

I kraft af de relativt gunstige tyske (sær-)konjunkturer efter den svære økonomiske krise i 2009 og gennemførelsen af Hartz-reformerne, er arbejdsløsheden tydeligvis blevet "billigere". Ifølge en nyere undersøgelse af IAB^[1] udgjorde de samlede omkostninger til registrerede arbejdsløse i 2011 56,4 mia. Euro - 31 mia. Euro mindre end i 2005.

Den vigtigste faktor i dette fald var uden tvivl den konjunkturbetingede forbedring af beskæftigelsen. Den samlede underbeskæftigelse faldt således fra højdepunktet i 2006 på omkring 6 mio. personer til omkring 4,3 mio. i 2011. I kriseåret 2009 var der en mindre stigning.

Men derudover skyldes en betydelig del af faldet i udgifterne den rød-grønne koalitions Hartz-reformer og de ændringer, som Den store Koalition og de sort-gule efterfølgende har vedtaget. Ud over forkortelse af dagpengeperioden og sammenlægningen af social- og arbejdsløshedshjælp på det lave Hartz IV-niveau, drejer det sig først og fremmest om:

- Nedsættelse af bidragsatsen for arbejdsløshedsforsikring fra 6,0 procent til 2,8 procent. Den logiske konsekvens var et drastisk fald i indtægts- og dermed udbetalingsniveauet. Til delvis kompensation for indtægtstab fik BA ("arbejdsløshedsforsikringen") fra 2007 et årligt beløb fra regeringen, svarende til en procentdel af momsindtægterne. I 2010 udgjorde denne indtægt omkring 8 mia. Euro, men den skal nu gradvis aftrappes til 4,7 mia. Euro i 2015.
- De sort-rødes indførelse af et »Integrationsbidrag« i 2008, hvorefter de forsikrede skal medfinansiere halvdelen af integrations- og administrationsomkostningerne ved Hartz IV-systemet. Det var i 2011 i alt 4,5 mia. Euro. Dertil kommer visse "incitamentsydelse" til Hartz IV-modtagerne, svarende til omkring 600 mio. Euro årligt. De 4,5 mia. Euro, som regeringen uretmæssigt har tilegnet sig fra bidragene til arbejdsløshedsforsikring, udgør 17,7 procent af bidragssummen. Dermed har regeringen trukket flere penge ud af bidragene til arbejdsløshedsforsikring, end de samlet har stillet til rådighed for beskæftigelsesfremme og Hartz IV-modtagerne.

Og når integrationsbidraget bortfalder i 2013 og der således heller ikke længere kommer tilskud fra regeringen fra momsindtægterne, mister forsikringsordningen yderligere indtægter i milliardklassen.

Den nedsættelse af udgifterne til arbejdsløshed, som de sort-gule forcerer har samfundsøkonomisk u hensigtsmæssige effekter. Gennem en fortsat udblødning af arbejdsløshedsforsikringen og nedsættelse af de sociale ydelser til langtidsledige, mangler vi nu nogle vigtige stabilisatorer, som var medvirkende til at Tyskland relativt let kunne overvinde krisen i 2009.

Også med hensyn til den anden målsætning, etableringen af en udbredt lavtlønnssektor, var Agenda 2010 en dundrende "succes". »Faldet i arbejdsløshedstallene ... modsvares af en vækst i det, amerikanerne kalder "working poor". Faldet i arbejdsløsheden er således for en betydelig dels vedkommende betalt med en udbredelse af arbejdsvilkår, som ikke engang beskytter imod

fattigdom.” (Paritätischer Wohlfahrtsverband: 10 Jahre Harz. Eine Bilanz)

Bag succesudmeldingen i 2011 om, at beskæftigelsen nu med over 41 mio. erhvervsaktive havde nået sit højeste niveau siden genforeningen, gemmer sig altså en rekordstor stigning i prekære arbejdsforhold.

Efter de seneste oplysninger var næsten 8 mio. lønmodtagere i 2011 atypisk beskæftiget - også en efterkrigsrekord. Det var godt 3,6 mio. flere end i 1991. Godt en fjerdedel af dem, der var afhængige af en lønindtægt, var i et arbejdsforhold, som udviste mindst et kendetegn på ”atypiskhed”. I 1991 var antallet af atypisk beskæftigede omkring 13,7 procent og i 2000 ca. 18 procent. Normalbeskæftigelsen er faldet både relativt og absolut.

Ifølge undersøgelsen havde 78 procent af de beskæftigede i 1991 fast arbejde med mere end 20 ugentlige timer og arbejdsløshedsforsikring. I 2011 var det to tredjedele. Antallet af normalbeskæftigede er i absolutte tal faldet med næsten 3,8 mio. Efterkrigs-rekorden m.h.t. erhvervsaktivitet kan således tilskrives arbejdspladser med nedsat social, arbejdsretlig og økonomisk sikring, såsom tidsbegrænset ansættelse, deltid, ”minijobs” og vikararbejde.

Denne tendens til opløsning af normalarbejdsbegrebet er fortsat under den økonomiske krise 2008/2009 og det følgende økonomiske opsving:

- Støttet beskæftigelse har været tiltagende i hele forbundsrepublikken og i næsten alle brancher, selvom den stærkeste stigning har været inden for midlertidigt arbejde. Tre gange så stor, som i den samlede økonomi
- Deltidsbeskæftigelsen er steget forholdsvis mere end fuldtidsbeskæftigelsen. Hvert femte (20 procent) forsikringsberettigede lønarbejde bliver udført som midlertidigt deltidsarbejde. I 2000 var andelen 14,1 procent og i 1992 12 procent
- Også den midlertidige beskæftigelse er tydeligt steget. Næsten hver anden nyansættelse er i dag midlertidig. Og selvom mange bliver fastansat efter en forlænget prøvetid, er der i den mellemliggende periode 3 mio. midlertidigt beskæftigede. Det er næsten en million flere end i 1990erne.

Disse gruppers prekære situation kommer også til udtryk i en særlig sårbarhed ved overgangen fra beskæftigelse til arbejdsløshed. I 2011 blev således 375.000 midlertidigt beskæftigede arbejdsløse. Dette tal steg med 8,1 procent i forhold til året før - stik imod den generelle tendens. Hver syvende plads i arbejdsløshedskøen tilfalder nu de midlertidigt beskæftigede. I Harz IV-systemet er tilgangen fra de midlertidigt beskæftigede vokset med 22,5 procent. Næsten halvdelen af de midlertidigt beskæftigede, som bliver arbejdsløse, ryger direkte over på Hartz IV-ydelse.

Et andet aspekt ved denne ”prekarisering” er en voldsom stigning i underbeskæftigelsen. Ifølge en arbejdskraftundersøgelse søgte omkring 7,4 mio. tyskere mellem 15 og 74 år arbejde eller flere arbejdstimer. Oven i de 2,5 mio. arbejdsløse i 2011 kommer et uudnyttet arbejdskraftpotentiale på knap 2,0 mio. underbeskæftigede på deltid, 1,7 mio. på fuldtid og 1,2 mio. i den såkaldt stille reserve - ikke understøttelsesberettigede uden kontakt med arbejdsmarkedet. For at eliminere dette spild af samfundsmæssige ressourcer må der ske en omorganisering af værdiskabelsen, genindførelse af arbejdsmarkedsregulering og opstilling af sociale mindstekrav.

Velfærdsorganisationerne har da også en ganske anden besked til forbundsrepublikkens politiske og økonomiske ledelse: ”Syv år efter ikrafttrædelsen af Hartz IV må reformerne som helhed betragtes som forfejlede. Tre fjerdedele af de ramte forbliver på Hartz IV-ydelsen i mindst et år. Satsene er særlig for børn og unge udmålt omkring 30 procent for lavt, og rækker hverken til fugl eller fisk. Hver tredje afviste klage ender ved Socialretten, og i næsten halvdelen af sagerne får klageren

medhold. Formidlingen fungerer ikke, og regeringen udhuler i blind spareiver den offentligt støttede beskæftigelse, så den nu er på sammenbruddets rand. Det konstruktive er for længe siden røget ud med badevandet. Hartz IV er en blindgyde, ikke et springbræt. Hartz IV udgør lavpunktet for den tyske socialpolitik" (Paritätischer Wohlfahrtsverband, 10 Jahre Harz. Eine Bilanz)

Det 180 graders kursskifte, som velfærdsorganisationerne og fagforbundene kræver, kan ikke forventes af den sort-gule forbundsregering. Tværtimod. Med den tydelige konjunkturafmatning og dennes indvirkning på beskæftigelsen, vil vi komme til at se de fulde negative effekter af arbejdsmarkedspolitikens død. Så står landet og dets beskæftigede nemlig over for et smerteligt kollaps, fordi vi nu mangler alle de stabilisatorer, som hidrog til, at Tyskland kom relativt nemt igennem den økonomiske recession i 2009.

I de ti år, der nu har været præget af "Århundredets reform" er de rige blevet rigere, og socialstaten er faldet ned på et tydeligt lavere niveau. Følgevirkningerne af væksten i fattigdommen blandt ældre på grund af lave satser og prekære lønindtægter kommer til at belaste kommende generationer hårdt - både socialt og politisk. Og, vi vil allerede i de kommende måneder blive meget klogere på, hvordan de politiske uoverensstemmelser omkring den fremherskende nedskæringspolitik i Eurozonen vil spille af.

Socialdemokratiet fejrer på den ene side "Århundredets reform", da de Grønne tilsyneladende ikke har noget med "Finanskapitalismens" gennembrud at gøre. På den anden side vil SPD ryste den historiske forbandelse af sig og indleder nu en kampagne for "social patriotisme". SPD-formand, Sigmar Gabriel, har - som socialisterne i Frankrig - forpligtet sig på en højere beskatning af de rige. En mere rimelig byrdefordeling forudsætter en reform af skattesystemet, der kan gøre det muligt at finansiere de voksende opgaver og begrænse gældsætningen. Her er det bl.a. nødvendigt at afskaffe skattemæssig subsidiering, at forhøje kapital-, formue- og arvebeskatningen samt at forhøje topskatten.

Bag ved rigdom ligger for det meste en stor personlig indsats, sagde Gabriel, videre. På den anden side bliver ingen rig alene. "Rigdom forudsætter altid et land med et uddannelsessystem, en retsstat og social ro." Og et politisk system, som med overgangen til prekære beskæftigelsesforhold sikrer den tyske kapitalismes konkurrencedygtighed.

[1] Hans Uwe Bach/Eugen Sitznagel, Kosten der Arbeitslosigkeit. IAB-Kurzbereich 8/2012.

Oversat fra tysk af Jan Løth.